

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ РОЗКРИТТЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ПОВ'ЯЗАНИХ З БАНКОМ ОСІБ В УКРАЇНІ

FEATURES OF LEGAL MECHANISM OF DISCLOSURE OF INFORMATION ABOUT BANK'S RELATED PARTIES

Кульчицький О.О.,

*аспірант кафедри галузевих юридичних дисциплін
факультету політології та права*

Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

У статті досліджено значення та особливості правового механізму розкриття інформації про пов'язаних з банками осіб у процесі розвитку правового регулювання відносин банку з такими особами в Україні. Визначено важливість проблематики розкриття інформації про пов'язаних з банком осіб для забезпечення ефективного контролю за операціями банку з такими особами та її взаємозв'язок з визначенням осіб пов'язаними з банком особами. У розрізі досліджуваної проблематики проаналізовано міжнародні підходи до її врегулювання та виділено основні зміни в законодавстві України, що регулює відносини банків з пов'язаними з банком особами, останніми роками.

Ключові слова: пов'язані з банком особи, інформація, Національний банк України, правовідносини, операція, контроль, банківська сфера.

В статье исследованы значение и особенности правового механизма раскрытия информации о связанных с банками лиц в процессе развития правового регулирования отношений банка с данными лицами в Украине. Определена важность проблематики раскрытия информации о связанных с банком лицах для обеспечения эффективного контроля за операциями банка с этими лицами и ее взаимосвязь с определением лиц связанными с банком лицами. В разрезе исследуемой проблематики проанализированы соответствующие международные подходы относительно ее урегулирования и выделены основные изменения за последние годы в законодательстве Украины, регулирующем отношения банков со связанными с банком лицами.

Ключевые слова: связанные с банком лица, информация, банк, Национальный банк Украины, правоотношения, операция, контроль, банковская сфера.

The article explores the significance and features of the legal mechanism for disclosure of information about bank's related parties in the course of development of legal regulation of bank relations with such parties in Ukraine. The importance of the disclosure of information about the bank's related parties for the effective control over the operations of the bank with such parties and its interrelation with the definition of individuals and legal entities connected with the bank are identified. In the context of the studied issues, the relevant international approaches are analyzed and the main changes in recent years in the legislation of Ukraine, which regulates the relations of banks with bank's related parties, are highlighted.

Key words: related parties, information, bank, National Bank of Ukraine, legal relationship, operation, control, banking sector.

Постановка проблеми. Реалії банківського сектору протягом періоду незалежності України свідчать про непоодинокую практику здійснення банками кредитування пов'язаних із банком осіб понад пруденційні ліміти, встановлені Національним банком України, що вказує на великі обсяги операцій банків з пов'язаними особами та потребує ефективного контролю за такими операціями. Як правило, такі активні операції супроводжувалися нерозкриттям банками-кредиторами інформації про пов'язаність з ними осіб, з якими ці операції проводяться.

Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» передбачено, що для складання фінансової звітності застосовуються міжнародні стандарти [1]. Одним із таких стандартів є Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 24 «Розкриття інформації про пов'язані сторони» [2].

Цим Стандартом передбачено, що його метою є забезпечити розкриття у фінансовій звітності суб'єкта господарювання інформації, необхідної для привернення уваги до можливого впливу на фінансовий стан і прибуток чи збиток суб'єкта господарювання, спричиненого існуванням зв'язаних сторін,

а також операціями та залишками заборгованості, в тому числі зобов'язаннями між такими сторонами.

Як убачається з вищевказаного міжнародного стандарту, попри те що відносини між зв'язаними сторонами є звичайним явищем у торгівлі та бізнесі, банки повинні розкривати свої відносини зі зв'язаними сторонами, так як знання операцій суб'єкта господарювання, залишків заборгованості, в тому числі зобов'язання, та відносин суб'єкта господарювання зі зв'язаними сторонами можуть впливати на оцінювання його діяльності користувачами фінансової звітності, зокрема на оцінювання ризиків і можливостей, які можуть бути в того чи іншого суб'єкта господарювання.

Крім того, у зв'язку з приєднанням України до держав, які використовують у своїй практиці міжнародні стандарти пруденційного регулювання й нагляду за банками, в Україні триває процес упровадження Основних принципів ефективного банківського нагляду Базельського комітету з банківського нагляду (Основні Базельські принципи), до яких, зокрема, належать принцип 20 щодо контролю за операціями з пов'язаними особами, а також принцип 28,

який стосується розкриття інформації та прозорості. Зазначені Основні базельські принципи використовуються Міжнародним валютним фондом і Світовим банком для оцінювання ефективності систем і практики банківського нагляду в різних країнах [3].

Зокрема, принцип 28 щодо розкриття інформації та прозорості встановлює, що наглядовий орган пересвідчується, що банки та банківські групи регулярно оприлюднюють інформацію на консолідованій і, де прийнятно, індивідуальній основі, що така інформація є легкодоступною та справедливо відображає їхній фінансовий стан, діяльність, вразливість до ризиків, стратегії управління ризиками, політику і процедури корпоративного управління.

Отже, міжнародна практика та сформовані стандарти нагляду у фінансовому секторі вказують на необхідність ефективного контролю операцій банку з пов'язаними особами й забезпечення прозорості та повноти розкриття відповідної інформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні проблеми застосування норм банківського законодавства під час урегулювання відносин у сфері пов'язаних з банком осіб в Україні присвячено досить незначну кількість наукових досліджень, більшість із них є складовими частинами наукових досліджень у галузі банківського права. Зокрема, ця тема була предметом дослідження Я.Р. Петрушко, яка вивчала правові проблеми встановлення кінцевого бенефіціарного власника банку, розкриття структури власності й виявлення всіх пов'язаних осіб [4]. Окремими питаннями окресленої проблеми займалися О.О. Дудоров, Р.О. Мовчан, які досліджували кримінально-правові аспекти відповідальності за доведення банку до неплатоспроможності [5].

Формулювання цілей статті. Метою статті, з огляду на вищевказане, є спроба дослідити особливості правового механізму розкриття інформації про пов'язаних з банками осіб в Україні та його місце у сфері правовідносин банків з пов'язаними особами.

Виклад основного матеріалу. Розвиток правового регулювання відносин банку з пов'язаними особами в Україні з урахуванням міжнародних вимог щодо ефективного контролю операцій банку з пов'язаними особами та забезпечення прозорості відповідної інформації насамперед варто пов'язувати з прийняттям Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності пов'язаних із банком осіб» від 2 березня 2015 року № 218-VIII [6].

Цим Законом, зокрема, внесені зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України й Закону України «Про банки і банківську діяльність» щодо регулювання правовідносин між банком і пов'язаними з ним особами.

Законодавцем у статті 52 Закону України «Про банки і банківську діяльність» передбачені новели, для яких характерна спрямованість на врегулювання питань щодо зарахування осіб до пов'язаних з банком і розкриття банками інформації про таких осіб, а саме:

– розширено коло пов'язаних із банком осіб, зокрема, з урахуванням проведених особою операцій в інтересах і під впливом пов'язаних з банком осіб. З огляду на ці зміни, що відображені в частині 1 вищезазначеної статті, натепер для цілей вказаного Закону пов'язаними з банком особами є: 1) контролери банку; 2) особи, які мають істотну участь у банку, та особи, через яких ці особи здійснюють опосередковане володіння істотною участю в банку; 3) керівники банку, керівник служби внутрішнього аудиту, керівники та члени комітетів банку; 4) споріднені й афілійовані особи банку, у тому числі учасники банківської групи; 5) особи, які мають істотну участь у споріднених та афілійованих особах банку; 6) керівники юридичних осіб і керівники банків, які є спорідненими й афілійованими особами банку, керівник служби внутрішнього аудиту, керівники та члени комітетів цих осіб; 7) асоційовані особи фізичних осіб, зазначених у пунктах 1–6 цієї частини; 8) юридичні особи, в яких фізичні особи, зазначені в цій частині, є керівниками або власниками істотної участі; 9) будь-яка особа, через яку проводиться операція в інтересах осіб, зазначених у цій частині, та на яку здійснюють вплив під час проведення такої операції особи, зазначені в цій частині, через трудові, цивільні та інші відносини;

– встановлено для банків обов'язок подавати Національному банку України інформацію про пов'язаних із банком осіб;

– наділено Національний банк України правом під час здійснення банківського нагляду визначати фізичних і юридичних осіб такими, що є пов'язаними з банком особами, за наявності ознак, визначених у нормативно-правових актах Національного банку України [7].

З огляду на законодавчий статус, норми статті 52 Закону України «Про банки і банківську діяльність» є фундаментом, на базі якого здійснюється правове регулювання відносини банку з пов'язаними особами, в тому числі розкриття інформації про пов'язаних з банком осіб.

Суб'єктом розкриття інформації про пов'язаних з ним осіб, відповідно до вищезазначеної статті, є банк, який вправі самостійно визначити перелік пов'язаних з ним осіб. Крім того, дуже важливим нововведенням цієї норми є надання повноважень Національному банку України визначити пов'язаних з банком осіб. На нашу думку, це дає можливість значно підвищити пруденційну спроможність регулятора щодо контролю за обсягами операцій банків з пов'язаними особами, що відповідає Основним базельським принципам.

Варто окремо зауважити, що вимогами частини 1 статті 52 Закону України «Про банки і банківську діяльність» визначено вичерпний перелік осіб, які в цілях цього Закону є пов'язаними з банком особами та щодо яких банкам необхідно розкривати інформацію. На цю сферу правовідносин, зокрема, не можуть поширюватися правові норми інституту пов'язаних осіб у податковому законодавстві України, які викладено в під-

пункті 14.1.159 пункту 14.1 статті 14 Податкового кодексу України [8]. Тобто факт належності сторін господарської операції, одна з яких є банком, до пов'язаних осіб з метою оподаткування сам по собі не визначає пов'язаність зазначених сторін у цілях Закону України «Про банки і банківську діяльність» і навпаки. У цьому випадку законодавець чітко розмежував критерії пов'язаності осіб, що підпадають під сферу дії банківського та податкового законодавства. З урахуванням того, що Закон України «Про банки і банківську діяльність» і Податковий кодекс України є спеціальними законодавчими актами у сферах передбачених ними правовідносин, така позиція законодавця, на нашу думку, є логічною та виправданою, так як дає можливість кращого урахування специфіки правового регулювання відповідних правовідносин.

Крім того, частина 1 статті 52 Закону України «Про банки і банківську діяльність» чітко зазначає, що перелічені в цій статті особи є пов'язаними, що, на нашу думку, вказує на те, що пов'язаність особи з банком повинна наставати з моменту виникнення підстав, передбачених цією статтею. Зазначені висновки також впливають із Положення про визначення пов'язаних із банком осіб, затвердженого Постановою Правління Національного банку України від 12 травня 2015 року № 315 [9]. Тому, на нашу думку, з моментом формального розкриття банком інформації про пов'язану особу не можна ототожнювати момент виникнення такої пов'язаності.

Разом із цим вважаємо, що законодавцем не приділено більшої уваги питанню стосовно осіб, які підпадають під коло осіб, передбачених частиною 1 статті 52 Закону України «Про банки і банківську діяльність», однак щодо яких не розкрито інформацію про їх пов'язаність з банком у зв'язку з тим, що ці особи не були формально визначені пов'язаними з банком особами. Недостатнє врегулювання цієї проблематики, на нашу думку, може мати різні правові наслідки, зокрема створення формальних підстав для уникнення таких осіб цивільно-правової, адміністративної чи кримінальної відповідальності за порушення вимог законодавства або доведення банку до неплатоспроможності чи для необхідності відшкодування таким особам коштів за вкладом в банку.

На окрему увагу заслуговує доповнення, внесене Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності пов'язаних із банком осіб» до частини 1 статті 52 Закону України «Про банки і банківську діяльність», згідно з яким до пов'язаних з банком осіб зараховано будь-яку особу, через яку проводиться операція в інтересах пов'язаних з банком осіб і на яку пов'язані з банком особи здійснюють вплив під час проведення такої операції через трудові, цивільні та інші відносини (пункт 9 цієї частини) [7].

На нашу думку, передбачення цією нормою зазначеної категорії осіб покликано значно розширити периметр і можливості ідентифікації пов'язаності з банком тих осіб, які здійснюють з банком операції, передусім шляхом їх кредитування банком. Реа-

лії української економіки показують, що здійснення фінансовими установами операцій з пов'язаними особами, зокрема банками за кредитними договорами, можуть застосовуватись як інструмент виведення капіталу, що призводить до втрат фінансової установи та загалом є одним із важливих факторів, що впливають на погіршення фінансової стабільності в державі.

Свій подальший нормативний розвиток новели Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності пов'язаних із банком осіб» у частині розкриття банками інформації про пов'язаних з банком осіб знайшли у вищезгаданому Положенні про визначення пов'язаних із банком осіб [9], яке прийнято на реалізацію вимог зазначеного Закону.

Серед ключових нововведень цього нормативно-правового акта в розрізі досліджуваної проблематики варто виділити такі:

- упроваджено механізм визначення банком переліку пов'язаних із банком осіб, який повинен затверджуватись правлінням банку, внесення змін до цього переліку на підставі змін інформації щодо особи, визначеної пов'язаною з банком, визначення нових осіб пов'язаними з банком особами, в тому числі осіб, що вважаються такими відповідно до рішень Національного банку України про визначення осіб пов'язаними з банком особами;

- встановлено для банків порядок, форми і строки подання Національному банку України актуальної інформації про пов'язаних із банком осіб;

- передбачено процедуру прийняття Національним банком України рішень про визначення пов'язаних із банком осіб і порядок і підстави скасування чи зміни Національним банком України цих рішень;

- передбачено ознаки визначення фізичних або юридичних осіб такими, що є пов'язаними з банком особами, що повинні ураховуватись банком під час визначення переліку пов'язаних із банком осіб, передбачених частиною 1 статті 52 Закону України «Про банки і банківську діяльність», а також використовуватись (одна або декілька ознак одночасно) Національним банком України в разі визначення ним осіб пов'язаними з банком під час банківського нагляду;

- зобов'язано банки розробити й запровадити внутрішньобанківські положення, політики, системи контролю щодо операцій із пов'язаними особами з метою забезпечення цілісності та повноти процесу ідентифікації пов'язаних осіб і контролю за операціями з ними.

Отже, правовий механізм розкриття банком інформації про пов'язаних з банком осіб у площині статті 52 Закону України «Про банки і банківську діяльність» і з урахуванням Положення про визначення пов'язаних із банком осіб передбачає:

- визначення банком осіб пов'язаними з банком особами, що, з огляду на норми зазначеного Положення, здійснюється банком як самостійно, так і на виконання приписів пункту 6 глави 2 розділу II цього Положення, які зобов'язують банк включати до пере-

ліку пов'язаних з банком осіб усіх осіб, що вважаються пов'язаними з банком відповідно до рішення Національного банку України;

– надання банком інформації про пов'язаних з банком осіб у порядку, встановленому вищевказаним Положенням, а саме банк зобов'язаний щомісячно надавати Національному банку України актуалізований перелік пов'язаних із банком осіб за формою й у строки, визначені нормативно-правовим актом Національного банку України з питань організації статистичної звітності, що подається до Національного банку України.

Висновки. З урахуванням вищевказаного варто підсумувати, що ефективність правового регулювання пов'язаних осіб, зокрема, в частині контролю за операціями банку з такими особами та, як наслідок, досягнення такої мети Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності пов'язаних із банком осіб», як підвищення ефективності банківського нагляду, забезпечення стабільності банківської сис-

теми й захисту інтересів вкладників та інших кредиторів банку, прямо залежить від повноти розкриття цієї інформації банками, яка, у свою чергу, потребує належної ідентифікації й визначення пов'язаних з банком осіб.

З огляду на міжнародні підходи щодо питання пов'язаних з банком осіб, зокрема Основні базельські принципи, законодавство України в частині розкриття інформації про пов'язаних з банком осіб за останні декілька років здійснило вагомі кроки у своєму розвитку. Водночас для недопущення значних обсягів кредитування банками пов'язаних із банком осіб у майбутньому надійним шляхом у напрямі підвищення ефективності контролю за такими операціями, на нашу думку, є подальше вдосконалення відповідного законодавства України, зокрема, в частині питань, що стосуються забезпечення прозорості й повноти розкриття інформації про пов'язаних з банком осіб, що має урахувати міжнародні підходи та результати функціонування вже впроваджених в Україні змін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV. База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
2. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 24 (МСБО 24). Розкриття інформації про зв'язані сторони: IASB; Стандарт, Міжнародний документ від 01.01.2012. База даних «Законодавство України». URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/929_043.
3. Основні принципи ефективного банківського нагляду (Основні Базельські принципи). URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=45251>.
4. Петрушко Я.Р. Особи, пов'язані з банком як особлива категорія контрагентів. Український журнал прикладної економіки. 2017. Том 2. Випуск 1. С. 96–105. URL: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/81-330-1-РВ%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/81-330-1-РВ%20(2).pdf).
5. Дудоров О.О., Мовчан Р.О. Кримінально-правова заборона щодо доведення банку до неплатоспроможності: сумнівна законодавча новела. Право і громадянське суспільство. 2015. № 1. URL: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/Dudorov_Movchan_2015-1%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/Dudorov_Movchan_2015-1%20(2).pdf).
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності пов'язаних із банком осіб: Закон України від 02.03.2015 № 218-VIII. База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/218-19>.
7. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
8. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI зі змінами та доповненнями. База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
9. Положення про визначення пов'язаних із банком осіб: Постанова Правління Національного банку України від 12.05.2015 № 315. База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0315500-15/print1509540346927259>.